

TA'LIM MUASSASALARIDA TASVIRIY SAN'AT FANLARINI O'QITISH METODIKASI

Gadoyev Ibrohim Niyozovich

Navoiy davlat pedagogika instituti
San'atshunoslik fakulteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tasviriyl san'at fanlarini o'qitish metodikasi bo'yicha fikrlar yoritilgan. Ta'lim muassasalarida tasviriyl san'at fanlaridan dars beradigan tasviriyl san'at o'qituvchilarini kasbiyl mahorati qay darajada bo'lishi va ularni tasviriyl san'atni o'qitish haqida tushunarli qilib yoritilgan. Tasviriyl san'at o'quv predmeti har bir inson uchun zarur bo'lgan badiiy madaniyatga doir elementar bilim va malakalar beradi. Chunki, har bir o'quvchi kelajakda qaysi sohada ishlashidan qat'iy nazar u ishdan tashqari vaqtlarida, dam olishi, hordiq chiqarishi, ish vaqtida sarflangan quvvatini tiklashi kerak bo'ladidi. Bunga u yuksak badiiy saviyada ishlangan san'at asarlari bilan muzey, ko'rgazmalar va boshqa joylarda tanishish, ularni idrok etish ulardan zavqlanish orqali erishadi. Shuningdek ko'pchilik o'quvchilar o'zlarining kelajak hayotlarida ma'lum miqdorda rasm ishlashlariga to'g'ri keladi. Rasm chizishni bilish, faqat rassomlar, dizaynerlar, me'morlar uchungina emas, u o'qituvchilar, injenerlar, mediklar, quruvchilar, agranomlar, harbiylar, olimlar uchun ham zarurdir. Ularning har biri o'z faoliyatlarida rasm, sxemalar, diogrammalar, eskizlar orqali so'z bilan tushuntirib bo'lmaydigan o'z g'oya va fikrlarini tasvirlab ko'rsatishga harakat qiladilar. Lekin, bu maktablarda tasviriyl, amaliyl va me'morchilik san'atlaridan chuqur va keng bilim va malakalar berish kerak ekan, degan ma'noni bildirmaydi. Maktablar o'z nomiga ko'ra umumiy o'rta ta'lim maktablari deb nomlanib, bolalarga boshqa fanlar qatori tasviriyl, amaliyl va me'morchilik san'atlaridan umumiy, elementar bilim va malakalar berishni vazifa qilib quyadi. Yana shuni ham qayd qilish lozimki, umumiy o'rta ta'lim maktablari rassomlarni tayyorlamaydi, iqqidorli bolalar bilan ishlash, ularni rivojlantirish bilan ham shug'ullanishni nazarda tutmaydi. Rassomlar tayyorlash, iqqidorli bolalar bilan ishlash maktab to'garaklarida, maxsus maktab va akademik litseylarda, kollej va oliyl o'quv yurtlarida amalga oshiriladi. Shuning uchun umumiy o'rta ta'lim maktablarida haddan ziyod, bolalarni qiynab qo'yadigan, ortiqcha zo'riqlashga olib keladigan topshiriqlar berishga harakat qilish to'g'ri emas.

Kalit so'zlar: *Tasviriyl san'at, rassomlar, dizaynerlar, me'morlar o'qituvchilar, yorug' - soya, rangshunoslik perespektiva, kompozitsiya.*

Аннотация: В данной статье освещаются идеи о методике обучения изобразительному искусству. Уточнен уровень профессионального мастерства учителей изобразительного искусства, преподающих изобразительное искусство в общеобразовательных учреждениях и преподающих изобразительное искусство.

Предмет изобразительного искусства дает базовые знания и навыки художественной культуры, необходимые каждому человеку. Потому что каждому студенту, независимо от того, в какой сфере он будет работать в будущем, необходимо будет отдыхать, расслабляться, восстанавливать силы, затраченные во время работы. Он достигает этого, знакомясь с произведениями искусства, созданными на высоком художественном уровне, в музеях, на выставках и в других местах, воспринимая их и наслаждаясь ими. Кроме того, большинству школьников в своей будущей жизни придется немного порисовать. Знание рисунка необходимо не только художникам, дизайнерам, архитекторам, но и учителям, инженерам, врачам, строителям, агрономам, солдатам, ученым. В своей работе каждый из них пытается описать свои идеи и мысли, которые невозможно объяснить словами, через картинки, схемы, схемы, наброски. Однако это не означает, что в школах необходимо давать глубокие и широкие знания и навыки изобразительного, прикладного и архитектурного искусства. Школы, названные по их имени, являются общеобразовательными школами, и их задача - дать детям общие, элементарные знания и навыки в области изобразительного, прикладного и архитектурного искусства, в том числе по другим предметам. Следует также отметить, что общеобразовательные школы не готовят художников, не предусматривают работу с одаренными детьми и их развитие. Подготовка художников, работа с одаренными детьми осуществляется в школьных кружках, специальных школах и академических лицеях, колледжах и университетах. Поэтому неправильно пытаться давать в общеобразовательных школах слишком много заданий, которые заставляют детей страдать и вызывают чрезмерный стресс.

Ключевые слова: Изобразительное искусство, художники, дизайнеры, архитекторы учителя, свет - тень, цветоведение перспектива, композиция.

Annotation: This article highlights the ideas on the teaching methodology of visual arts. The level of professional skills of visual art teachers who teach visual arts in educational institutions and their teaching of visual arts has been clarified. The subject of visual arts provides basic knowledge and skills of artistic culture necessary for every person. Because every student, regardless of what field he will work in the

future, will need to rest, relax, and restore energy spent during work. He achieves this by getting acquainted with the works of art created at a high artistic level in museums, exhibitions and other places, by perceiving them and enjoying them. Also, most students will have to do a certain amount of painting in their future lives. Knowledge of drawing is necessary not only for artists, designers, architects, but also for teachers, engineers, doctors, builders, agronomists, soldiers, and scientists. In their work, each of them tries to describe their ideas and thoughts that cannot be explained in words through pictures, schemes, diagrams, sketches. However, this does not mean that it is necessary to provide deep and broad knowledge and skills of visual, applied and architectural arts in schools. The schools, named after their name, are general secondary education schools, and their mission is to provide children with general, elementary knowledge and skills in fine, applied, and architectural arts, among other subjects. It should also be noted that general secondary education schools do not prepare artists, do not envisage working with talented children and developing them. Training of artists, work with talented children is carried out in school clubs, special schools and academic lyceums, colleges and universities. Therefore, it is not correct to try to give too many tasks in general secondary education schools, which make children suffer and cause excessive stress.

Keywords: *Fine Arts, artists, designers, architects teachers, Bright - Shadow, Color Science perespektiva, composition.*

KIRISH.

Tasviriy san'at o'quv predmetining maqsadi barkamol, komil insonni uning badiiy madaniyatini shakillantirishga qaratilgan. Tasviriy san'at o'quv predmeti har bir inson uchun zarur bo'lgan badiiy madaniyatga doir elementar bilim va malakalar beradi. Chunki, har bir o'quvchi kelajakda qaysi sohada ishlashidan qat'iy nazar u ishdan tashqari vaqtlarida, dam olishi, hordiq chiqarishi, ish vaqtida sarflangan quvvatini tiklashi kerak bo'ladidi. Bunga u yuksak badiiy saviyada ishlangan san'at asarlari bilan muzey, ko'rgazmalar va boshqa joylarda tanishish, ularni idrok etish ulardan zavqlanish orqali erishadi. Shuningdek ko'pchilik o'quvchilar o'zlarining kelajak hayotlarida ma'lum miqdorda rasm ishlashlariga to'g'ri keladi. Rasm chizishni bilish, faqat rassomlar, dizaynerlar, me'morlar uchungina emas, u o'qituvchilar, injenerlar, mediklar, quruvchilar, agranomlar, harbiylar, olimlar uchun ham zarurdir. Ularning har biri o'z faoliyatlarida rasm, sxemalar, diagrammalar, eskizlar orqali so'z bilan tushuntirib bo'lmaydigan o'z g'oya va fikirlarini tasvirlab ko'rsatishga harakat qiladilar. Lekin, bu maktablarda tasviriy, amaliy va me'morchilik san'atlaridan chuqur va keng bilim va malakalar berish kerak ekan, degan ma'noni bildirmaydi. Maktablar

o'z nomiga ko'ra umumiy o'rta ta'lim maktablari deb nomlanib, bolalarga boshqa fanlar qatori tasviriy, amaliy va me'morchilik san'atlaridan umumiy, elementar bilim va malakalar berishni vazifa qilib quyadi. Yana shuni ham qayd qilish lozimki, umumiy o'rta ta'lim maktablari rassomlarni tayyorlamaydi, iqqidorli bolalar bilan ishlash, ularni rivojlantirish bilan ham shug'ullanishni nazarda tutmaydi. Rassomlar tayyorlash, iqqidorli bolalar bilan ishlash maktab to'garaklarida, maxsus maktab va akademik litseylarda, kollej va oliy o'quv yurtlarida amalga oshiriladi. Shuning uchun umumiy o'rta ta'lim maktablarida haddan ziyod, bolalarni qiynab qo'yadigan, ortiqcha zo'riqishga olib keladigan topshiriqlar berishga harakat qilish to'g'ri emas. Maktablarda tasviriy san'atdan beriladigan elementar bilim va malakalarga yarasha o'qitish metodlarini qo'llash zarur bo'ladi. Biroq tasviriy san'atdan oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlarida qo'llanilayotgan o'qitish metodlarining ayrim jihatlaridan foydalanish inkor etilmaydi. Shuningdek ulardan to'laligicha umumiy o'rta ta'lim maktablarida foydalanish ham pedagogik jihatdan to'g'ri emas.

Maktabda tasviriy san'at mashg'ulotlarining vazifalari haqida to'xtalganda ularni shartli ravishda ikki qisma bo'lish mumkin:

1. Tasviriy san'at darslarining o'ziga xos, maxsus vazifalari hisoblanib ular: borliqdagi san'atdagi go'zalliklarni ko'ra bilish, tushunish va qadirlashga o'rgatish; estetik va badiiy didni o'stirish; bolalar badiiy fikr doirasini kengaytirish; badiiy ijodiy qobiliyat va fantaziyaning rivojlantirish; tasviriy san'atning nazariy asoslari (yorug'soya, rangshunoslik perspektiva, kompozitsiya) bilan tanishtirish; rasm ishlash, haykal yasash, badiiy qurish-yasash yuzasidan elementar malakalar hosil qilish; kuzatuvchanlik ko'rish xotirasi, chamalash qobiliyati, fazoviy va obrazli tasavvurlarni, abstrakt va mantiqiy tafakkurni rivojlantirish; tasviriy, amaliy me'morchilik san'at asarlarini tushungan holda o'qiy olishga o'rgatish; san'atga nisbatan qiziqish uyg'otish, uni qadirlashga, sevishtirishga o'rgatish.

2. Tasviriy san'at darslarining qo'shimcha vazifalari, ular; borliqni, hayotni bilishga ko'maklashish; milliy g'urur va milliy istiqlol mafkurasini amalga oshirish; bolalarda axloqiy (vatanparvarlik baynalminal); mehnat, jismoniy tarbiyani amalga oshirish; bolalarni turli kasb va hunarlarga yo'llash.

Tasviriy san'at o'quv predmetining maqsadi va vazifalari haqida to'xtalganda yana Shuni qayd qilish lozimki, u maktabda o'qitiladigan deyarli barcha o'quv predmetlari bilan bog'lanadi va ular yuzasidan materillarni o'zlashtirishga samarali ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, u o'qish, adabiyot, geografiya, tabiatshunoslik biologiya, tarix matematika, mehnat darslarida alohida ahamiyat kasb etadi. Tasviriy san'at, hattoki fizika, jismoniy tarbiya, kimyo, musiqa darslari uchun ham foydalidir. Shuni ham qayd qilish lozimki, tasviriy san'at estetik tarbiyani amalga oshirishga qaratilgan

bo'lsada, u axloqiy mehnat, ekologik jismoniy tarbiya darslari samaradorligini oshirishga ham xizmat qiladi.

Har qanday o'quv predmeti ta'lim mazmunida, albatta, o'zbek xalqi yaratgan beqiyos boy, madaniy va ma'naviy merosni o'ziga asos qilib olishi lozim. Shunday ekan, o'zbek xalqining dunyoga mashhur bo'lgan me'morchilik amaliy va tasviriy san'at asarlarini maktablarda boshqa materiallarga qaraganda kengroq va chuqurroq o'rgatilishi talab etiladi. Shu bilan birga maktablarda ta'lim mazmunining viloyat va shaharlar bo'yicha tabaqalashtirilishi ham maqsadga muvofiqdir. Chunki, O'zbekistonning viloyat, shahar, hattoki qishloqlarida amaliy san'at va me'morchilikning rivojlanishida o'ziga xoslik bor. Buni Buxoro, Samarqand, Kattaqo'rg'on, Rishton, Shahrisabiz, Nurota, Marg'ilon, G'ijduvon, Urgut, Xo'jayli va boshqa shaharlarning san'atida ham yaqqol ko'rish mumkin.

Milliy san'atimiz bizning faxrimiz, uni biz keng o'rganishimiz tabiiy holdir. Lekin, jahonda hamma xalqlar tomonidan tan olingan umum insoniy badiiy qadriyatlar ham mavjud. Ularni o'quvchilarga o'rgatmasdan turib, xalqimiz jahon madaniyatida o'z o'rnini topa olmaydi. Aks holda, o'quvchilarimiz milliy qobiqqa uralashib qolib, jahon durdonalaridan bahramand olmay qoladilar. Shuni alohida qayd qilish lozimki, ko'p asrlik milliy-badiiy madaniyatimiz (tasviriy san'at, dekorativ-amaliy san'at, me'morchilik san'ati) haqida tegishli bilimlar berish bilan bir qatorda o'quvchilarga tasviriy va amaliy san'atdan beriladigan malakalarni unitmasligimiz zarur.

NATIJALAR.

Maktabda tasviriy san'at estetik tarbiyani amalga oshirishga yo'naltirilgan asosiy o'quv predmeti hisoblanib, u quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

- o'quvchilarning tabiat, san'at va hayotdagi go'zalliklarni idrok etishga o'rgatish;
- o'quvchilarning estetik didini tarbiyalash, go'zallikni baholay olish qobiliyati, haqiqiy go'zallikni xunuk voqea va narsalardan farqlay bilishga o'rgatish;
- shaxsning tasviriy-ijodiy faoliyatida o'zini ko'rsata bilishga, xatti – harakatini qo'llab-quvvatlash va hayotga go'zallik kiritish malakalarini o'stirish;
- bolalarning badiiy fikr doirasini kengaytirish va boyitish.

Tasviriy san'at o'quv predmeti o'z xarakteriga ko'ra estetik tarbiyaning asosini tashkil etuvchi estetik idrok, estetik zavq, estetik his-tuyg'u, estetik mulohaza, estetik baholash, estetik ijod kabi sifatlarni o'stirishda katta rol o'ynaydi. Dekorativ kompozitsiya darslarida o'quvchilar naqshlar, amaliy san'at buyumlaridagi go'zalliklarni his qiladilar o'zlari ham shunday kompozitsiyalar tuzishga harakat qiladilar. Shu maqsadda, bolalarga xalq amaliy san'ati namunalari ko'rsatiladi, ularning shakl va ranglarini tahlil qilib beriladi. O'quvchilar o'zbek va qardosh

xalqlarning naqshlarini kuzatish va o'rganish orqali ularning shakl va ranglaridagi go'zalliklarni, shakl va ranglarining garmonik birligini tushunadi o'rgandilar. Ming yillar moboynda ustadan - ustaga, qo'ldan - qo'lga o'tib, har jihatdan takomillashib, go'zallashib borgan xalq san'ati namunalari bolalarni hayratga soladi va ularda tajribali ustalar kabi ifodali san'at asarlari yaratish ishtiyoqi paydo bo'ladi. Gullar, hayvonlar va parandalarni natura sifatida kuzatish va tahlil qilish jarayonida o'qituvchi ularning tuzilishidagi shakl rang, o'lchovlari, harakatlaridagi nafasni qayd qiladi.

O'quvchilarni tabiatdagi narsalarning erkin va yaltiroqligi, nafis va tozaligi, ular bezaklarining qaytarilishi yoki almashinishi, simmetrik tarzda joylashuvi to'liqlantiradi. Tabiatdagi go'llarning rang shakllarining turli-tuman bo'lishi, kapalak va ninachilar, qushlarning yengil parvozi, bahorgi va kuz manzaralarining chiroyi, majnuntolning suluvligi, maysazorlarning quyosh nuri ostida jilovlanishi, uy derazalarining kechgi miltillab ko'rinishi hayojonlantiradi. Bolalarda bunday his-tuyg'uning o'sishi, ularda predmet va hodisalar xususiyatlarini estetik baholash malakalarining shakllanishiga olib keladi. Bularning faoliyatlarida obrazli iboralarning, ya'ni «xushbichim», «quvonchli», «bayramdagidek» ishlatilishi ularda borliq va hodisalarni estetik idrok etish malakalari shakllanayotganligidan dalolat beradi.

O'quvchilarni estetik idrokini tarbiyalashda tabiatdagi rang gammasining bolalar tomonidan idrok etilishiga alohida e'tibor beriladi. Bolalarni faqat rang nomlarini bilishlariga emas balki ularni ko'ra bilishlariga, tevarak-atrofdagi chiroyli rang birikmalarini qidirib topishga ham o'rgatiladi.

Tasviriy san'at bolalarni borliqni, hayotni bilishga yordam beradi. Ular narsa va hodisalar rasmini chizishga kirishishdan avval narsalarning to'zilishi, shakl, o'lchovlari, rangi, fazoviy holatlarini o'rganadilar va ularni o'z ishlarida tasvirleydilar. Kuzatilayotgan jonli narsalarning hayoti haqida ham tasavvurga ega o'rgandilar, natijada bolalarning dunyo haqidagi tasavvurlari chuqurlashadi va kengayadi, xotiralari rivojlanadi.

Ijodkorlik ijodiy fikrlaydigan shaxslar ular oddiy ijrochilar emas, ular jamiyatni rivojlantiruvchi asosiy kuchdir. Shuning uchun ham jamiyatimizga robotsimon ijrochilar emas, fikrlovchi, izlanuvchan, ijodkor, tashabuskor kishilar kerak jamiyatimizning ravnaqi ko'p jihatdan ana shunday kishilarga bog'liq. Jamiyatimizda fikrlaydigan, izlanuvchan, ijodkor, hayotda ko'zda tutilmagan har qanday vaziyatlarda muammoni tez va oson yechimini topa oladigan kishilar xalqimizning taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradilar.

Ijodiy tafakkur butunlay yangi g'oyalar va tasavvurlarni vujudga keltiradi, shaxsda yashiringan qobiliyat va imkoniyatlarni, o'ziga xoslikni ruyobga chiqishga yordamlashadi. Shuni ham alohida qayd qilish lozimki, bunday sifatlar olimlar

uchungina emas, balki hama sohada ishlovchilar (injenermi, vrachmi, dehqonmi, nonvoymi v.b) uchun muhimdir.

O'quvchilarning ijodkorligi esa ko'proq bolalarda diqqat va tasavurni o'stirishi bilan bog'lanadi. O'quvchi ayniqsa, boshqa sayoralar, suv osti dunyosi, afsonaviy hayvonlar (dev, kengtavr, suv parisi, dengiz shoxlari v.b) bilan bog'liq bo'lgan rasmlar ishlaganda tasavvurni kuchli ishga solmasdan turib topshiriqni samarali hal qilolmaydi. Qolaversa har bir ijodiy ishni tasavvursiz va diqqatsiz yechib bo'lmaydi. Shuningdek bu masala bolalarda his-hayajonni rivojlantirish bilan bog'liq. Ma'lumki, bolalar nihoyatda hayajonga boy o'rganadilar. Bolalarni narsalar tasviridagi turfa rang va shakllar, real va afsonaviy obraz va ko'rinishlar, voqea va hodisalar larzaga soladi, ularni to'liqlantiradi.

Tasviriy san'at o'quv predmetining muhim vazifalaridan biri, u bolalarda kuzatuvchanlikni o'stirish, borliqni ko'ra bilish, qolaversa shu orqali xotirani rivojlantirish hisoblanadi. Ma'lumki, odamzod tevarak-atrofdan olayotgan axborotlarning deyarli 90 foizidan ortig'ini ko'z orqali oladi, qolgan 10 foizini qo'loq, burun, og'iz v.b. a'zolar orqali o'zlashtiradi. Bundan ko'rinib turibdiki, kishilar faoliyatida ko'z va xotirani rivojlantirish nihoyatda katta ahamiyat kasb etadi. Bu sifatlar bolalar tomonidan borliqni idrok etish mashg'ulotlarida, shuningdek naturadan tasvirlash, san'atshunoslik asoslari mashg'ulotlarida alohida ahamiyatlidir. Bunday darslarda o'quvchilar narsalar va hodisalarning tuzilishi, shakli, rangi, o'lchovlari, fazoviy joylashuvi, harakat go'zalligini kuzatadilar hamda ularni o'z xotiralarida saqlab qolishga harakat qiladilar. Kuzatuvchanlikni mohiyati shundaki, bunda bolalar narsa va hodisalar haqida keng va chuqur tasavurga ega o'rgandilar.

MUHOKAMA.

Tasviriy san'at darslarining eng muhim vazifalaridan biri tasviriy, amaliy va me'morchilik san'atlari asarlarini o'qishga o'rgatishdir. Tasviriy san'at asarlari ertak hikoya, doston, roman kabi ma'lum bir mazmunni aks etiradi. Biroq uni kitob o'qigandek o'qib bo'lmaydi. Tasviriy san'at asarlarini o'ziga xos tili bor. Ularni bilgan kishilargina o'qiy oladilar. Xususan rassomlar chiziqlar, ranglar, o'lchovlar, kompozitsiya, proporsiya, ritm, simmetriya shakl kabi ifodalilik vositalari yordamida asar mazmunini ochib beradilar. Bu borada Shuni alohida qayd qilish lozimki, san'at asarlari, ayniqsa, tarixiy, turmush janrlaridagi asarlar, ayrim xalq va mamlakatlar haqida tula-tukis va keng qamrovli ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Bularni o'qiy olgan shaxslargina asarlarda ilgari surilgan g'oyalarni, tasvirlangan mazmunni chuqur idrok eta oladilar. Shuningdek ular asarning badiiy qiymatini aniqlay oladilar. Shu bilan bir qatorda asardagi go'zallik ko'tarinkilik, qahramonlik kabi sifatlardan mamnunlik va zavqlanish hosil qiladilar.

XULOSA.

Shuni yaxshi bilish lozimki, badiiy madaniyat asarlaridan hisoblangan tasviriy san'at, bu bolalarning ko'ngil ochuvchi o'quv predmeti emas, balki bolalarga ijodkorlikni, tafakkurni badiiy-estetik didni, fahm-farosatni o'stiruvchi, shuningdek kuzatuvchanlik va hayotni bilishga o'rgatuvchi o'quv predmetidir. Tasviriy san'at ijodiy ishlar jarayonida o'z vazifalarini bajara borib bolalarga qalb ko'tarinkiligini olib keladi, ularing badiiy ehtiyojlarini qondirish imkonini beradi.

O'quvchilarning tasviriy san'atga bo'lgan qiziqishini oshirishda, dars va mashg'ulotlarda o'quvchilarning faolligini va ijodkorligini ko'tarishda sinfdan va maktabdan tashqari ishlar alohida ahamiyatga ega bo'lgan vositadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. S.F.Abdirasilov «Tasviriy san'atni o'qitish metodikasi» Toshkent-2012
2. I.N.Gadoevni GALAXY international fanlararo tadqiqot jurnalidagi «Tasviriy san'at darslarida zamonaviy innovatsiya texnologiyalaridan foydalanish yo'llari va shu orqali talabalarga milliy istiqlol g'oyalarini singdirish usullari» nomli maqolasidan 234 bet, <http://internationalj.uz>.
3. Boymetov B. Qalamtasvir. Darslik "Musika" nashriyoti -2006.
4. Choriyevich J. S. The role of composition in increasing the spatial imagination of students and students //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF ARTS AND DESIGN. – 2021. – T. 2. – №. 11. – C. 15-17